

ПОЛІТИЧНА І ГРОМАДСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ЖІНОК НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті розглянуто питання створення жіночих політичних партій та громадських об'єднань в Україні наприкінці ХХ - початку ХХІ ст., основні напрямки їх діяльності та цілі. Наведено таблицю із статистичними даними щодо зростання кількості жіночих організацій по всіх областях України за останні роки.

Демократизація суспільства, економічні та політичні зміни в державі змінюють державну думку про місце та роль жінки у суспільстві. Україна відгукнулася на пропозицію ООН підписати Факультативний протокол 1999 р. до Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок, що є одним з головних останніх досягнень у законодавстві щодо прав жінок. Держава зобов'язалася вживати відповідні заходи у політичній, законодавчій, соціальній і культурній галузях для забезпечення всебічного розвитку і прогресу жінки з тим, щоб гарантувати їй користування правами і свободами людини на основі рівності з чоловіками.

Становище жінки в Україні відображає ті процеси, які відбуваються в державі в період переходу до демократичних норм, що характеризується загальним зростанням суспільної активності жінки, що виявляється у формуванні жіночих організацій, у появі жінок-лідерів у політиці, економіці та інших галузях суспільного життя. Трансформація існуючих та поява нових жіночих організацій в Україні у 1991-2001 рр. є наслідком суспільних змін другої половини 1980-х рр., т.зв. «перебудови». Кількість жіночих організацій протягом зазначеного періоду непинно зростала в усіх областях України. Причому ця тенденція зберігається впродовж кількох останніх років [табл. 1].

Таблиця 1 подає темпи зростання кількості громадських жіночих організацій за областями.

Кількість жіночих організацій в Україні

Область	За станом на 01.01.1997	За станом на 01.01.1998	За станом на 01.01.1999	За станом на 01.01.2000
АР Крим	38	49	60	71
Вінницька	14	21	32	40
Волинська	11	14	20	20
Дніпропетровська	17	24	35	54
Донецька	56	66	79	84
Житомирська	14	17	22	25
Закарпатська	15	18	22	27
Запорізька	17	14	19	31
Івано- Франківська	42	39	45	50

Київська	12	15	25	36
Кіровоградська	8	13	18	22
Луганська	36	41	50	59
Львівська	35	34	47	53
Миколаївська	8	12	18	22
Одеська	28	31	32	32
Полтавська	19	27	29	35
Рівненська	6	7	10	9
Сумська	7	11	17	20
Тернопільська	14	15	20	32
Харківська	16	30	35	49
Херсонська	12	14	21	27
Хмельницька	13	20	24	30
Черкаська	31	11	17	21
Чернівецька	10	10	11	13
Чернігівська	58	38	43	52
м. Київ	36	49	59	69
м. Севастополь	2	3	8	9
Всього жіночих організацій	575	643	818	992

Джерело: Інформація Державного комітету статистики України.

І все ж кількість жіночих організацій відносно невелика: за даними Центру інновацій та розвитку, вони становлять приблизно 4% від усіх зареєстрованих в Україні громадських організацій.

Так, на 1 січня 1997 р. цей показник становив 4%, 1998 р. - 3,6%, 1999, 2000 рр. - 3,9%.

Результати загальнонаціонального опитування громадської думки, проведеного Центром інновацій та розвитку у липні 1999 р., показали, що жіночі організації залишаються маловідомими й недооціненими з боку суспільства. Лише 4,5% з 1700 респондентів (53% з яких були жінки) оцінили діяльність жіночих організацій в регіонах як активну (для порівняння: значно помітнішою є діяльність дитячо-юнацьких організацій (11,8%), спілок захисту прав споживачів (10,4%), національно-культурних об'єднань (8,5%), допомоги дітям-сиротам (8,2%). Та й необхідність жіночих організацій посіла лише 11 місце серед інших напрямків діяльності громадських організацій.

Найактивнішими борцями за гендерну рівність стали такі жіночі партії, як Жінки України (створена у 1997 році), Всеукраїнська партія жіночих ініціатив (1997 р.), Жіноча народна партія (об'єднана) (1998 р.) та громадські організації - «Союз українок», «Спілка жінок України», «Жіноча громада», які своїми цілями ставлять підвищення ролі жінок у розбудові громадянського суспільства, розвитку

та зміцненні незалежної правової держави; партії спрямовують свою діяльність на активізацію жінок щодо виведення України з кризового стану, ліквідацію усіх форм та проявів дискримінації жінок шляхом усвідомлення жінками власних прав, реалізацію свобод в усіх сферах. Нині жіночі об'єднання не обмежуються лише жіночими проблемами, а намагаються домогтися доступу до вирішення й загальнополітичних питань. Серед заходів діяльності: розробка законів з проблем рівноправності жінок і чоловіків, соціального захисту жінок, материнства; здійснення заходів безпосередньо у трудових колективах, проведення конференцій з питань материнства і дитинства; участь у підготовці законопроектів з соціальних проблем, питань материнства і дитинства, проведення масових заходів із вказаних проблем (цикли лекцій, конференції, семінари, «круглі столи», навчальні курси для жінок, які бажають зайнятися підприємницькою та іншими видами діяльності).

Згідно з цільовими установками, формами діяльності та впливом на розвиток жіночого руху і українське суспільство в цілому умовно можна виділити чотири групи жіночих організацій:

- 1) Традиційні жіночі організації;
- 2) Соціально-орієнтовані жіночі організації;
- 3) Організації ділових жінок;
- 4) Організації феміністичної орієнтації.

Організації першої групи можна визначити як історичні або традиційні. Вони відродилися на ґрунті тих жіночих організацій, що діяли в різні історичні періоди на різних теренах України. В цю групу увійшли організації, які стоять на різних ідейних позиціях, а часом навіть і на діаметрально протилежних, що є свідченням драматизму історії української державності. Організації цієї групи найактивніші в політичному житті країни.

«Союз українок», що відновив роботу з кінця 1980-х рр. у західних областях, а згодом і на всій території України, буде свою діяльність на чітко визначених національно-культурних позиціях. Проблеми поліпшення становища жінок «Союзу українок» пов'язує з національним відродженням, творенням національної самостійної держави та громадянського суспільства. Основна мета організації - спрямування творчих сил українського жіноцтва на відродження та утвердження в суспільстві історичних святинь, ідеалів та духовної культури українського народу. Статут «Союзу українок», прийнятий на Всеукраїнському установчому з'їзді у грудні 1991 р., визначив організацію як благодійну та громадсько-просвітницьку.

«Союз українок» брав участь у вирішенні політичних питань. Поряд з такими політичними партіями, як Народний рух, Демократична партія України, Селянська партія, організація увійшла до політичного клубу «Демократичний центр», створеного в липні 1993 р. як передвиборча коаліція напередодні виборів 1994 р. Від «Союзу українок» було представлено шість кандидатів у депутати Верховної Ради України. Напередодні парламентських виборів 1998 р. організація вступила в очолюваний Народним рухом України передвиборчий блок.

Однією з провідних організацій цього типу є «Жіноча громада». Вважаючи себе спадкоємицею традицій українського жіночого руху початку ХХ століття, вона ставить своїм завданням відродження української нації, сприяння розбудові громадянського суспільства, утвердження абсолютної цінності життя і самобутності людини, підвищення соціального статусу жінки в країні, подолання дискримінації жінок, виховання жінок - державних та громадських лідерів, сприяння духовному розвитку жіночого соціуму. За словами голови організації Марії Драч, «Жіноча громада» була третьою організацією після Руху та Просвіти, яка в кінці 80-х років виступила за необхідність проголошення незалежності Української держави. Установчий з'їзд «Жіночої громади» відбувся в грудні 1992 р., на нього були делеговані 128 жінок. «Жіноча громада» має статус міжнародної організації, її осередки діють у Чехії, Росії та Франції. Діяльність «Жіночої громади» певною мірою має політизований характер, оскільки акценти в її роботі розставлені на проблемах висування жінок до органів влади та управління, виховання і підтримки

жінок - політичних лідерів та керівників різних рівнів, активна участь у передвиборчих кампаніях, внесення пропозицій до державних структур та ін. У травні 1993 р. «Жіноча громада» провела міжнародну науково-практичну конференцію «Жінка в державотворенні», серед головних проблем якої були механізми входження жінок до структур влади, надання жінкам і чоловікам рівних можливостей у вирішенні загальнодержавних завдань та ін. На конференції говорилося про доцільність створення при Верховній Раді України групи гендерної експертизи, про формування гендерної політики, проведення гендерної освіти. При цьому підкреслювалося, що будь-який важливий юридичний документ повинен прийматися з урахуванням інтересів обох статей. Конференція прийняла звернення до Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів України про необхідність квотування у парламенті та уряді місць для жінок[5].

Досягнення жінками рівних можливостей з чоловіками та утвердження української державності поставило своєю метою Всеукраїнське жіноче товариство ім. О.Теліги, сформоване у 1993 р. як жіноче товариство при фундації ім. О.Ольжича. На час проведення установчого з'їзду (червень 1994 р.) товариство ім. О.Теліги мало осередки у 13 областях, а у 1996 р. - у 20 областях України. Під час роботи II з'їзду товариства (листопад 1996 р.) було відзначено збільшенням членства у десять разів.

До традиційної групи жіночих організацій відноситься «Спілка жінок України» (СЖУ). Маючи значний досвід організаційної роботи, усвідомлюючи неможливість існування старої структури організації за нових соціально-політичних умов, що склалися в кінці 1980-х - на початку 1990-х років, керівництво жіночих рад у вересні 1990 року виступило з ініціативою їх реорганізації. 1990-1992 роки стали періодом структурного переоформлення системи жіночих рад. За цей час були проведені регіональні конференції в усіх областях України, і період структурного оформлення організації завершився реєстрацією Міністерством юстиції України у 1993 р. За словами голови СЖУ Марії Орлик, головними статутними завданнями організації є соціальний захист жінок і досягнення рівних прав з чоловіками в усіх сферах життя. [2, с. 85]

До другої групи жіночих організацій належать соціально орієнтовані організації. Їх створення було відгуком на пекучі соціальні проблеми, викликані змінами, що зачепили домінантні підвалини людського буття після розвалу Радянського Союзу.

8 вересня 1990 р. об'єднаний установчий з'їзд 12 регіональних комітетів заснував «Організацію солдатських матерів України» (ОСМУ). Діяльність ОСМУ мала політичний характер. Своєю головною метою ця організація визначила сприяння формуванню національних збройних сил. На забезпечення соціально-правового захисту сімей, котрі втратили синів у армії, був спрямований Всеукраїнський з'їзд солдатських матерів, що відбувся у квітні 1997 р. у Києві й на який прибуло 200 матерів України. На ньому зазначалося, що 360 воїнів щороку гинуть при проходженні військової служби в Україні. Ця страшна статистика змушує жінок об'єднувати зусилля для захисту своїх синів та чоловіків.

Забруднення довкілля, згубні наслідки Чорнобильської катастрофи зумовили появу мережі жіночих екологічних організацій. Однією з перших була київська регіональна неурядова екологічна організація «Мама-86». Вона була заснована групою молодих матерів у 1990 р. У грудні 1998 року вперше в Україні з ініціативи організації «Мама-86» розпочався процес громадського обговорення Національної програми до її затвердження урядом України. Йшлося про Національний план дій з гігієни довкілля [7].

На реалізацію творчих можливостей сільської жінки, її психологічну адаптацію в перехідний період спрямована діяльність Всеукраїнської громадської організації «Рада жінок-фермерів України», яка була зареєстрована в Міністерстві юстиції України 25 травня 1998 р. Серед проектів, над якими працює рада, - «Діти України на землі Батьківщини», «Відродження неперспективних сіл», «Інформаційно-

технічна підтримка жінок-фермерів», «Школа жіночого лідерства» тощо. Організація приділяє значну увагу співробітництву з органами влади, бізнесу, громадськими організаціями тощо.

Соціально орієнтовані жіночі організації - це найбільша за кількістю група організацій. Вони не виявляють активності у відстоюванні жіночих прав, а орієнтуються на вирішення нагальних соціальних проблем.

Серед третьої групи жіночих організацій: Київська федерація ділових жінок «Либідь», що виникла наприкінці 1990 р. при Київському фонді милосердя і здоров'я; Кредитна спілка «Жіноча взаємодопомога», створена діловими жінками Харкова у 1994 р.; Кримський бізнес-клуб «Феміна» і Клуб ділових жінок Ялти; «Донецька ліга ділових жінок», заснована в грудня 1995 р. тощо.

З розвитком жіночого руху в Україні, зумовленого трансформаційними процесами в усіх сферах життя й утвердженням особистісної парадигми в культурі суспільства та прав людини-жінки, почали формуватися феміністичні організації. Вони характеризуються строкатістю, багатоплановістю, структурно нагадують групи підвищення свідомості їх членів, малочисельні за складом. Ці організації не претендують на провідну роль у жіночому русі, не прагнуть представляти та захищати інтереси всіх жінок України, а створюються та діють на основі групових спільних інтересів, взаємодовіри та порозуміння у межах даного об'єднання.

Однією з організацій цього типу є Харківський центр гендерних досліджень що об'єднав науковців, які вивчають філософський аспект місця і ролі жінки в суспільстві та філософські витоки фемінізму. Жінки, що є членами центру, започаткували практику виїзних гендерних шкіл в Україні, перше навчання у якій відбулося у травні 1997 р. у Форосі. До навчання у школі були запрошені вчені, викладачі Києва, Сум, Одеси, Дніпропетровська, Вінниці, які займаються жіночими та гендерними дослідженнями і здатні започатковувати та вдосконалювати гендерні програми у навчальних закладах, реально впливати на зміну гендерних відносин шляхом викладацької, виховної та громадської діяльності. Значний науковий інтерес становлять роботи центру: навчальний посібник «Теория и история феминизма» під редакцією І. Жеребкіної (Харків, 1996 р.), монографія І. Жеребкіної «Женское. Политическое. Бессознательное. Проблемы гендера и женское движение в Украине» (Харків, 1996 р.), Гендерні дослідження (Випуск 1-3), колективна монографія «Femina Postsovietica. Украинская женщина в переходный период: от социальных движений к политике» (1999 р.)[6].

Та попри свою чисельність, жіночі організації України усвідомлюють свій відносно незначний вплив на політичне життя країни. І тому в останні роки вони прагнуть об'єднати свої зусилля. У 1999 р. була створена Національна рада жінок України (НРЖУ), до якої увійшли провідні жіночі організації. Причому до консолідації жіночого руху доклали зусиль такі різні діячки, як Марія Орлик і Марія Драч. Слід відзначити, що якщо в перші роки чільне місце в діяльності НРЖУ посідали благодійні, культурологічні та представницькі заходи, то з 2003 року Рада дедалі частіше заявляє про себе на політичній арені. Так, 8 квітня вона взяла участь у громадських слуханнях «Обговорення Програми діяльності Кабінету Міністрів України («Український дім»); 18 квітня її представниці виступили на Міській науково-практичній конференції з обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України»; 15 травня НРЖУ взяла участь у міжнародній науково-практичній конференції «Співпраця державних органів влади та жіночих організацій в процесі державотворення та формування громадянського суспільства, проведеної з ініціативи Спілки жінок України та за участю делегацій з Росії, Білорусі, Молдови, Азербайджану; 21 травня Рада взяла участь у парламентських слуханнях «Демографічна криза в Україні, її причини та наслідки, 30 травня взяла участь у Форумі народної демократії: на шляху до оновленого проекту національного розвитку. Серед заходів 2004 р. слід відзначити участь НРЖУ у підготовці та проведенні парламентських слухань «Становище жінок в Україні: реалії і перспективи» (9 червня) [1, с. 30-31, 35].

Аналізуючи політичну діяльність жінок України на сучасному етапі, слід одразу ж зазначити, що ця діяльність уже принесла деякі вагомі результати. Зокрема, саме громадська думка жіночих об'єднань, таких, як «Жіноча громада», Спілка жінок України, «Союз українок» та ін. у 1996 році ініціювали при обговоренні проекту Конституції України внесення до неї статті 24, де закріплюється рівність прав і можливостей жінок і чоловіків. Жіночі громадські об'єднання України, як узагальнення громадської думки своїх членів, вносили вагомі пропозиції до Сімейного, Кримінального та інших кодексів України, до законів про права дитини, політичні партії, громадські об'єднання та ін. Їх думка неодноразово враховувалася під час роботи над законами в комітетах Верховної Ради й знаходила юридичне закріплення.

Результатом впливу і врахування громадської думки було їх відображення у постанові Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. №479 «Про національний план дій щодо поліпшення становища жінок та сприяння впровадженню гендерної рівності у суспільстві на 2001 - 2005 роки, а також у дорученні першого віце-прем'єр-міністра, в якому йшлося про цілу низку гендерних перетворень в управлінських структурах України [4, с. 33-34].

Жінки України мають значну питому вагу в складі майже всіх політичних партій країни. Завдяки їх активності в програмах багатьох партій (таких, як Народний союз «Наша Україна», Партія регіонів, Соціалістична партія України (СПУ)) знайшли відображення питання сім'ї, материнства, дитинства тощо. Так, у програмі СПУ зазначається, що ставлення держави до жінки - джерела життя, добробуту і стабільності... є критерієм демократичності і прогресу суспільства. Одним із своїх завдань партія вбачає забезпечення рівних соціальних можливостей жінок і чоловіків (гендерна політика). Гендерна політика передбачає усунення дискримінації за статтю, розглядається як важлива складова частина боротьби за визнання і повагу прав людини, взаєморозуміння в суспільстві. Вона передбачає здійснення системи заходів, спрямованих на створення рівних можливостей у політичній, діловій, соціальній та інших сферах для жінок і чоловіків. Вирішальною передумовою вдосконалення гендерних відносин є успішний розвиток у країні економіки і соціальної сфери, забезпечення рівного для жінок і чоловіків доступу до роботи, економічних ресурсів, належних умов життя, включаючи житло, екологічну безпеку, якісну освіту, охорону здоров'я тощо. Істотним чинником вирішення гендерних проблем буде вдосконалення законодавства, а також усунення розбіжностей між задекларованими у Конституції України правами чоловіків та жінок і реальністю. Усе це слід здійснювати із врахуванням успіхів інших країн, досвіду міжнародного гендерного руху.

Комуністична партія України (КПУ) пов'язує проблеми сім'ї, материнства і дитинства з рівнем добробуту усіх верств населення України. Тільки за таких умов, говорить у статуті Комуністичної партії України, жінки перестануть боятися народжувати дітей, зможуть спокійно їх виховувати і бути впевненими в їх майбутньому [3, с. 110].

Партія зелених України вважає своїм основним завданням захист інтересів сім'ї, створення сприятливих соціально-економічних та екологічних умов її існування. Особливо акцентується, що праця жінки в сім'ї - робота на суспільство. У зв'язку з цим стверджується, що виховання малолітніх дітей треба визнати формою трудової діяльності жінки, котра не зайнята на підприємстві чи в установі, із зарахуванням відповідного терміну до загального трудового стажу [3, с. 285].

Християнсько-демократична партія України виступає за моральну, фізичну, матеріальну допомогу сім'ї, її зміцнення як основного осередку суспільства та виховання людини, що є християнською метою і одним з основних завдань держави [3, с. 606-607].

Підбиваючи підсумки розгляду історії та тісно пов'язаного з нею сьогодення українського жіночого руху, можна зробити висновки, що рівноправність жінки й чоловіка має в Україні глибокі історичні корені. Вона була відображена в

українських середньовічних законодавчих зводах і являла собою правову норму, котрої дотримувалося суспільство, ці традиції почали відроджуватися в середині XIX століття, що привело до організаційного оформлення українського жіночого руху на початку XX століття, але плін цього процесу було перервано радянізацією Східної України. В перші два етапи розвитку сучасного жіночого руху в Україні (1990 - 1991 рр.; 1991 - 1994 рр.) відбулося становлення і внутрішній саморозвиток жіночих організованих груп; на третьому (з 1994 р.) почалася співпраця та взаємодія жіночих організацій, об'єднання зусиль у розробці стратегії щодо відстоювання інтересів жінок. Політична діяльність українських жінок на сучасному етапі характеризується тим, що вони починають відроджувати ті права, які мало українське жіноцтво протягом століть, відновлювати організації, що існували до радянської влади.

Жіночі організації, що діяли в Україні на рубежі XX - XXI століть, - різноманітні за своїм змістом, цілями і завданнями діяльності, формами і методами роботи, організаційними принципами.

На жаль, попри те, що кількість жіночих організацій протягом досліджуваного періоду невпинно зростала в усіх областях України, їх загальна кількість відносно решти громадських організацій залишалася невеликою і вплив у суспільстві був незначним. Позитивним можна вважати те, що наприкінці 1990-х років намітилася тенденція до консолідації жіночого руху, що виявилось в утворенні 1999 року Національної ради жінок України.

Джерела та література:

1. Жінка в Україні. - Т. 32. - К., 2005. - с. 30-31, 35.
2. Жінки України: історія, сучасність та погляд у майбутнє. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції 4-5 листопада 1995 року. - Дніпропетровськ, - 1996.
3. Політичні партії України. - К., - 1998.
4. Рівність жінок та чоловіків: світові тенденції та українські реалії. - К., 2001.
5. Смоляр Л. Жіночий рух України як чинник гендерної рівноваги та гендерної демократії в українському соціумі //Перехрестя. - 2000.- №3(8).
6. Сайт Харківського центру гендерних досліджень <http://gender.univer.kharkov.ua/>.
7. Сайт Всеукраїнської екологічної неурядової організації МАМА-86 <http://www.mama-86.org.ua/news/12102004.htm>

Олексій Колєватов

ОРГАНИ УПРАВЛІННЯ В СЛОБІДСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ ПОСЕЛЕННЯХ 1817 - 1832 рр.

В останні роки дослідники все частіше почали звертати увагу на історію військових поселень у Росії, в т. ч. на процеси їх соціально-економічного розвитку [1]. Проте процеси формування та розвитку органів управління військових поселень кавалерії в Слобідсько-Українській губернії, як і окремі питання їх влаштування, залишаються недостатньо вивченими в історичній літературі. Почато лише вивчення регіональних аспектів цієї проблеми [2]. Тому в даній статті зроблена спроба проаналізувати розвиток системи управління в Слобідсько-Українських військових поселеннях 1817-1832 рр.

Новий державний інститут, яким були військові поселення, виконання ним особливих функцій і обов'язків, а також відмінна від інших закладів структура, поставили на порядок денний питання створення нової системи управління. Організаційна структура військових поселень, яка багато в чому збігалася із загальноармійською, значною мірою визначила і систему їх управління в 1816-1832 рр. Головною ж відмінною рисою органів управління військовими